

קבעום בהלל והודאה

מגילת תענית (ליכטנשטיין) המגילה

בעשרין וחמשה ביה חנכתא תמניא יומין דילא למספד בהון.

מגילת תענית (ליכטנשטיין) הסכוליון

עשרים וחמשה בכסלו/ בעשרין וחמשה ביה חנכתא תמניא יומין דילא למספד בהון. שכשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה יד בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד שהיה מונח בחותמו של כהן גדול שלא נטמא ולא היה בו להדליק אלא יום אחד ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמנה ימים לשנה אחרת קבעום שמנה ימים טובים. ... מה ראו לעשות חנכה זו שמנה ימים אלא בימי מלכות יון נכנסו בני חשמונאי להיכל ובנו את המזבח וסדרוהו בסיד וכל שבעת הימים היו מתקנים בכלי שרת. חנכת בית חשמונאי לדורות ולמה היא נהגת לדורות אלא שעשאוה בצאתם מצרה לרוחה ואמרו בה הלל והודאה והדליקו בה נרות בטהרה לפי שנכנסו יונים בהיכל וטמאו כל הכלים ולא היה במה להדליק וכשגברה יד בית חשמונאי הביאו שבעה שפודי ברזל וחפום בבעץ והתחילו להדליק. ומה ראו לגמר בהם את ההלל ללמדך שכל תשועה ותשועה שעשה הקדוש ברוך הוא לישראל הם מקדימין לפניו בהלל ובשבח וכך הוא אומר בספר עזרא ויענו כל העם בהלל ובהודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו על ישראל וכל העם הריעו תרועה גדולה בהלל לה' על הוסד בית ה' ואומר לה' הישועה על עמך ברכתך סלה. להקדוש ברוך הוא לעשות נסים ונפלאות ולנו להללו ולברכו שנאמר על עמך ברכתך סלה. מצות נר חנכה נר אחד לכל בית והמהדרין נר אחד לכל נפש והמהדרין מן המהדרין מוסיפין נר לכל נפש ונפש לכל לילה. ...

תלמוד בבלי מסכת שבת דף כא עמוד ב

מאי חנוכה? דתנו רבנן: בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. שכשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמנה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה.

רש"י: מאי חנוכה - על אחיה נס קבעוה.

רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ג הלכה ג

ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחלתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס, וימים אלו הן הנקראין חנוכה והן אסורין בהספד ותענית כימי הפורים, והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה.

שאלות דרב אחאי גאון פרשת וישלח שאלתא כו

שאלתא דמחייבין דבית ישראל לאדלוקי שרגא דחנוכה מאימתי היא מצותה כך שנו חכמי משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק אם כבתה והותיר שמנה מוסיף עליו יום שני ומדליקו ואם הותיר ליום שני מוסיף עליו ליום שלישי ומדליקו וכן שאר הימים הותיר ליום שמיני עושה מדורה ומדליקו בפני עצמו דכיון דהוקצה למצוה אסור להסתפק ממנו ומאי נר חנוכה דתניא בכ"ה בכסליו יומי דלא למספד שכשנכנסו יונים להיכל טמאו כל שמנים שבהיכל ולא היה להם שמן להדליק בבית המקדש וכשגברו מלכי בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו שמן אלא פך אחד שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו להדליק אפי' יום אחד ונעשה להם נס והדליקו ממנו שמנה ימים לשנה אחרת קבעום ימים טובים בהלל ובהודאה

נוסח זה מיוחס לרבי ברוך בר"ב יצחק מבעלי התוספות (מוריה כסלו תשס)

ידי אליהו (רבי אליהו גאליפאמא) הלכות מגילה וחנוכה פרק ג ה"ג

... ויש לדקדק בדברי רבינו במה שהאריך בתחלת פרק זה בענין צרות היונים ... ועשה מכל זה בבה גדולה ככותב דברי ימות עולם מה שאין זה מדרכו ולמה לא כתב בקיצור כמו שאמר בגמרא שהיונים טמאו כל השמנים ונעשה להם נס בפך א' שמצאו להדליק ח' ימים ומפני זה תיקנו וכו' דהיינו מה דצריך להלכה זו. אלא מכל זה נראה שדעת רבינו שלא היה קביעת ימים אלו בשביל נס השמן בלבד אלא עיקרו היה להצלת צרות היונים שהיה צרתם ולחצם רב עד למאד והיה נס עצום נציתת מעטים את הרבים וחלשים את הגבורים וחזרת מלכות לישראל ואפילו לא נעשה להם נס השמן לעולם היו קובעין יום אחד יום טוב בהלל והודאה מתקנת הנביאים כמו שאמרו בפרק ערבי פסחים נביאים תקנו הלל על כל צרה שנגאלים ממנה אלא מפני שאירע להם נס השמן הוסיפו עוד שבעה ימים וקבעו שמנה ימים בהלל והודאה והדלקת נרות ואם היה הקביעות בשביל נס השמן לבד מה שייכות יש בהלל והודאה לנס השמן דלא שייך ביה אלא הדלקת הנרות אלא ההלל והודאה הוא על ההצלה והדלקת הנרות הוא על נס השמן וסדר על הנסים יורה על זה שהוא כולו הודאה על הצלת הצרה ונס הניצוח בהיותם מעטים וחלשים ולא הזכירו שם נס השמן כלל דלא שייך ביה הודאה וליה האריך רבינו בענין צרות היונים והצלתם להורות לנו שעיקר קביעות ההלל והודאה היתה בעבור הצלת הצרות ונס הניצוח וזה שכתב בבבא ב' ומפני זה התקינו חכמים שיהיו ח' ימים אלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהם הנרות וכו' כלומר שתקנת ההלל היתה בעבור ההצלה והדלקת הנרות בעבור נס השמן.

והמדקדק בדברי רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל יראה שדעתו כן כמו שכתבנו שהרי כתב בתחלת ס' תרע"א ועין כי אירע הנס בנרות תקנו להדליק נרות בכל לילה וכו' ואם היה דעתו שעיקר הקביעות היה בשביל נס השמן אין טעם לדברים אלו אלא שדעתו ג"כ שעיקר הקביעות בעבור ההצלה ועין שאירע נס השמן תקנו ההדלקה. ומכאן תשובה מוצאת למה שדקדק מרן ז"ל בב"י דלמה קבעו שמנה ימים כיון שלא נעשה הנס אלא בשבעה לילות דהוא הדין נמי שאם היה קביעות ימים אלו בשביל נס השמן בלבד היה מקום לקושיא זאת אבל לפי דרכנו דעיקר הקביעות היה בעבור ההצלה אלא בשביל שנעשה להם גם כן נס השמן הוסיפו עוד שבעה ימים כנגד ימי נס השמן וקבעום כולם בהלל והדלקה ולא חלקו בימים.

מרכבת המשנה (רבי אהרן אלפנדרי ראש רבני הכרין)

הלכות מגילה וחנוכה פרק ג ה"ג

[ג] שתחלתן מליל כ"ה בכסלו ימי שמחה והלל וכו'. נ"ב והסמ"ג כתב שמנה ימים טובים בהלל ובהודאה וכתב הרא"ם ז"ל בתוספותיו ובנוסחאות התלמוד שלנו כתוב קבעום ועשאוים וכן נראה מגירסת רש"י ז"ל ולפי זה אין לתמוה למה הזכירו ההלל וההודאה ולא הדלקה שהיא העיקר משום דאיכא למימר דקבעום קאי אהדלקה דלעיל ועשאוים קאי אהלל והודאה אבל לפי שאר נסחאות ונוסח על הנסים שבידינו שאין בהם אלא וקבעום בלבד קשיא עכ"ל. וכתב על זה מורי הרב זלה"ה (וואו) כתיב ויהי נסחא אהלל וקביעות ומהארכות גאולתם צנית מלכאון על הפכ"ח ולענ"ד נראה דלא קשה דתרי ניניה העשויים להם בימים ההם אחד הוא נס ההצלה והתשועה שמתני מספר מישראל יבואו להלחם נגד כמה רבות מהאומות ונצחו אותם שבודאי נס אשר כזה אין ערוך אליו ועל זה תקנו הימים האלה להלל ולהודות לה' על תשועתם ונס אחר נמשך מזה הוא נס הפך שלא היה בו כי אם להדליק לילה אחת והדליקו בו שמנה ועל זה תקנו הדלקת הנרות בכל לילה באופן שהדלקת הנרות הוקבעה על נס הפך וההלל וההודאה הוקבעה על עיקר התשועה שבודאי עיקר קביעות הימים בהלל ובהודאה לא היה על נס הפך שאין לקבוע ימים טובים בהלל ובהודאה על נס הנעשה באיזה ענין נגד הטבע רק על כל צרה שלא תבוא על הצבור וינצלו ממנה וכמ"ש בפ"ב דערכין ובפ' ערבי פסחים וכמ"ש הרב ז"ל בעצמו לקמן בסמוך באופן שעיקר קביעות הימים בהלל ובהודאה הוא על נס התשועה הנעשית להם בנצחון האויבים וכן כתב מהראנ"ח ז"ל בדרשותיו פרשת וישב.

וכתב עוד שאע"פ שבגמ' אמרו שצריך לברך בכל הימים שעשה נסים משום דנס כל יומא איתיה מ"מ עיקר הקביעות לא היה אלא מפני התשועה אשר הגדיל ה' לעשות עמנו ע"ש ומהו נמשך נס הפך ועל זה תקנו ההדלקה ואף על גב שתקנת ההלל וההודאה היה במספר ח' ימים דמשמע שהיא על נס הפך כמספר הימים שהדליקו בו הא לאו מלתא שאחרי ראותם שנס הפך נעשה במספר הימים שמנה תקנו ההלל והודאה גם כן יהיה שמנה ימים ולעולם שתקנת ההלל וההודאה לא היה על נס הפך רק על נס התשועה והנצחון ותקנת ההדלקה היתה על נס הפך. אבל מ"ש הרב ז"ל שההדלקה היא העיקר עם נשיקות רצפת קדושתו לא ידענא מנא ליה הא דכפי הנראה

אדרבא ההלל וההדאה עיקר. ובהכי נחא לשאר הנוסחאות דלא גרסי קבעום ועשאום דלא קפדי להזכיר רק עיקר הדבר שהוא ההלל וההדאה שנקבעו בשביל התשועה אבל ההדלקה שתקנה בשביל נס הפך לא הזכירה לפי שהיא בכלל ונמשך מהתשועה ובהכי נמי נחא לנוסחת על הנסים שבידנו שלא הזכירו ההדלקה שלהיות על הנסים נתקן לאומרו בברכת ההודאה בי"ח ברכות ובברכת המזון והדלקה בליליא איתא וביממא ליתא דביממא ליכא רק ההלל והודאה לכן לא הזכירו בעל הנסים ההדלקה רק. ההלל וההודאה וסמכו על מה שתקנו לומר אחר ההדלקה הנרות הללו אנו מדליקין וכי דבר בעתו עכ"ל מרי הרב ז"ל

• עיינע כמקנה יעקב לגריי דאנטל על גרמניס כאן הי' אות ה' ו'.

לפי שעי' הגזירות בטלו אז מלהקריב בתג הסוכות ושמיני עצרת עיין שם, ולהגיל יומתק מאד הרמו בזה שמצאו סמך לקבוע חי' ימי תנוכה דוגמא דתג הסוכות שג"כ הוי לנצחון המלחמה ודו"ק. וזה הענין שידוע בספיק דגמר הוותם הוי בתנוכה, כי החשמנאים הקדושים המשיכו בחי' תג הסוכות והמשך ימים הקדושים עד אחר ימי תנוכה. וכן בצאנו היה סדר ימי תנוכה בדומה לתג הסוכות שהתפלגות ועדיבת השולחנות נמשכו כמעט בציפות לילה ויום כל הח' ימים והבן.

עולת ראייה חלק א עמוד תלו

לחדות ולהלל יש כאן שני חלקים, שהם מתיחסים אל אלו הימים הטובים. ההלל הוא על הצד הטוב שיסאר לעד לישראל דוקא עיי פגישת המכשול העצום, החוזק הגדול של אמתת האמונה כשיצאת אל הפועל דוקא במה שהדעות הרעות מתפשטות מאד, עד שרבים יבהלו משאתן, וידמו שהן מבלעות את אמונת ישראל, וכאשר למרות כל אלה קמנו ונתעורר, ודבר אלהינו יקום לעולם, הרי דגלם של ישראל וקרנם מטרומם. וגם מה שאותם הקנינים, שהם טובים לשמש את האור האמיתי של התורה, שנלקחו מאוצר הפגישה היונית, מאותם "דקריבין לארחא דמתימנותא", נצדפו ונשהו באש דת של תורת אמת להסיר מהם כל סיגיהם ובדליהם, זאת היא טובה עליונה, שמאת ד' היתה זאת להכין הכל להטיב באודיות. וההודאה היא על ההצלה הזמנית, מהחרב שהיה עלול לבא אז על ישראל מידי רשע של הוונים, לולא ד' שהיה לנו. אמנם היסוד התכליתי של ימי קודש אלו הוא להכיר את הערך הנשגב של הנהגת ארון כל ית', איך שמהמון הדברים המתנשאים להשוות ולבלע כל קודש הכין רטיה למכה, עד שמלאך רע בעל-כרח יענה אמן, וכאשר אירע ליעקב עם שור של עשו, שלא נפטר ממנו בעצם התאבקותו עמו עד אשר ברך אותו שם. ומזאת התכונה עצמה נצמחת ג"כ התשועה ההוית, שהיא פרטית לערך התשועה הכללית הרוחנית הגדולה, ההולכת ומתפשטת להפוך את החשך לאור. ועל שתיהן יחד נקבעו הימים הטובים הללו, כהלל גם בהודאה.

דברי שלמה (משוררסקוב) זאת תנוכה תשיא

ויש להבין שאחר שנאמרו כמה מאמרים המלונתא של בית שמיא וביית הלל אודות נרות תנוכה. בראי היו יודעים מנח תנוכה. ולמה שאלת הנפרא פפי תנוכה. ומה הלשון בדקו ולא מצאו שיותר נכון היה להגיד ומצאו רק פך אחת. ועוד יש לדעת לאיזה צורך עשה ד' את תנח בשמן למעלה מן הסבך, אם אונם רחמנא מטרית.

להלפת בית החשמנאים היתה נפשות נגד שני צדדים. מול הציב מבחוץ. העם היוני ומול השונא מבפנים. המתיונים שרצו להתבלבל בעם נכר ולהקטת את מעשיהם. ולצורך שני דברים: א) לשחרר את המצינת מפני זרים ולהקים ממשלה עצמאית. ב) שחוק התורה המפורסה יהי חוקי המדינה ושעם ישראל יוכל להיות על פי רוח ומוסר התורה כחוק נפש לחופ החשמנאים. ובעור השם גברו החלשים על הגבורים המעטים על הרבים וגרשו את היונים ועם ישראל יצא לחירות. במלחמה זו עשה ד' עמם נסים ונפלאות. אבל העם ברובו הגדול לא הכיר ולא הרגיש את הנסים הגדולים השלה. מפני שהיו מלוכשים בדרך הטבע. להבחין בין דרך הטבע, ובין תנאים שנעשים על פי דרך הטבע צריכים תבונה רגישה מאד. תנע שעבר עליו שנים של לחץ ודחק. בלי תורה וכלי פנחה. עד שבאור עליהם שיכתבו על קרן השוד שאין להם חלק באלקי ישראל, (בביר ב' ד') עמד או במדריגה נמוכה ולא היה באפשרותו לחוש את הנסים והלה ולהתעורר מצמצו לקבל עליו עול מלכות שמים. לשיכך בחמלת ד' עליהם הוראה להם גם גלוי למעלה מן הטבע, גם השפן השאר. ספל אור התורה המפנחה. נר פנחה ותורה אור. כדי שיהל יראו וילמדו. כי ד' הוא השולט על העולם וגם המכשול מתנוג לפי רצונו. ומזה יבחינו ויבינו שהצלות המעטים על הרבים היתה גם על פי השגחה פרטית ולא על פי מקרה.

ועתה נבין את שאלת הנפרא פפי תנוכה. בראי היו יודעים מהנח הגדול. אבל השאלה היא: פפי תנוכה" לאיזה צורך נעשה תנח הזה. ש"כשנבנו יונים שיהל כל טמא כל השמנים שבהיכל" הם הביאו אתם טומאת ובפירות. עד שטמא כל הערך ואטילו כל השמנים שבהיכל. וכשנבנו מלכות בית החשמנאי ונצחו. בדקו הקדושה והתורה במה להעיר לבב העם שישבו בתשובה שלימה. ולא מצאו אטילו שמן טהור למאור להדליק בבית ד', הם. שהלכו במסירת נפש לסור בית המקדש לא הבינו שיש להכין שמן טהור עבור המנורה. ושצריכים לתקן את הכלים בשביל העם. שיוכל לקבל עליו לקיים מצות תורת ד'. לעת כאת. בפניכחם המדאית באה עזרתו מקדוש ד' עשה גם למעלה מן הטבע השמימי עליהם אור גדול ממעלה. אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחתום של כי"ג ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו גם והדליקו ממנו ח' ימים. והתבלית של תנח היתה כדי. לשנא אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל ותהארה. והתה היא התשובה על השאלה. פפי תנוכה. כי עי' גם זה הכירו כולם גדולת ד' והתבוננו לעם ישראל והשגחה הפרטית עליהם. ימים טובים שהימים בעצמם הם טובים ומשפיעים אור לכל בית ישראל. ואטילו הרחוקים מושפעים מאור זה כי תנח הללו קדושים הם.

צנפת פענח הלכות מגילה וחנוכה פרק ג הלכה ג

[ג] להראות ולגלות כו'. עיין ר"ה ד' י"ח ע"ב ע"ש בתוס'. והנה יש בזה ב' נסים א' מהנרות וגם מה שנצולו מן העברים וא"ש משיב התוס' סוכה ד' מ"ז ע"א ד"ה הוראה ע"ש וקשה לתירוצם דאמאי לא תיקנו לשומע קריאת המגילה שיברך ג"כ זה. ובוזה א"ש דהוראה מברך רק על הנס שניצול מעברים ולא על הנס של הנרות. ובוזה א"ש מה שבי' רש"י ז"ל בסוכה הגיל דגבי נר חנוכה מברך תחלה שהחיינו ואח"כ שעשה נסים וכן מבואר במס' סופרים ובגמ' דמגילה ד' כ"א ע"ב גבי מגילה מבואר להיפך דשהחיינו מברך לאחר שעשה נסים אך כאן קאי הנסים על שני הדברים על הנרות ועל הימים ובפרטים הברכה רק על המגילה, ונ"ל דעכשו שבטלה מצית נשאר רק מן הנרות ומשום מצוה ולכן לא נהגו לפרסם וגם ברכת הוראה לא נהגו.

שירת מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סימן נח ה. חיוב הודאה והלל בתנוכה

... ולכן נלעגיד דהדלקת נר חנוכה היא עצמה ההודאה וההלל, כלומר שעי' זה יתן אל לבו להודות לה' על הנסים הגדולים שעשה לנו בנצחון המלחמות, וכמו שאומרים בנחש "הנרות הללו וכי' על התשועות ועל המלחמות וכי' ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד כדי להודות ולהלל", ולא נזכר כלל נס פך השמן משום שאין ההדלקה באה כזכר לנס פך השמן, כי לא מצינו בשום מקום להודות לה' להורי הודות עבור זה שעשה הקב"ה נס כדי שיוכלו כלל ישראל לקיים מצוה. ובמס' סופרים שהובאה בהגהות מיימוני ובבי"ח הגירסא "שמברכין להדליק ומיד אומר הנרות הללו ואח"כ מברך שעשה נסים ומדליק", והוא כדי שידע לכוין על נס הישועה ונצחון המלחמה, ואפי' לדין שאין נוהגים כך הוא משום שלא תקנו לאמרו אלא בשעת ההדלקה ממש ולא לפניו, וגם יתכן דכיון שקיייל כבתה אין זקוק אין טעם לתקן את האמירה לאור ההדלקה כיון שאם מיד כבתה כבר נגמרה המצוה. וזהו מה שאומרים בנוסח על הנסים בתפילה ובבהמ"ז בסיום ההזכרה של הנסים והישועות "קבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמן הגדול" ואין אומרים להדליק נרות ולהודות, ומשום שכל עיקר ההדלקה היא להודות ולהלל ולפרסם נס הישועה וההצלה.

ומכיון שזהו עיקר התקנה שפיר חייבות גם נשים בהדלקת נר חנוכה כאנשים שגם הן צריכות להודות וכמו שאמרו בגמרא הטעם שאף הן היו באותו הנס כלומר נס ההצלה עיי המלחמות (ומוכח כדברינו מקושת הראשונים הגיל למה גומרים ההלל כל חי' ימי החנוכה ונאמרו תירוצים שונים ואם נאמר שעיקר התקנה שקבעו שמונת ימי חנוכה להודות ולהלל היינו אמירת ההלל אין מקום לקושיות). ואפשר שמטעם זה גם נהגו להדליק בביתנו בברכה אע"פ שהוא רק מנהג ולא מצוה ולא מצינו שמברכים על מנהג חוץ מאמירת הלל ברי"ח, (ועיי לעיל אות ג' אר"ק ב'), והוא כמשיב שההדלקה היא כאמירת הלל. וגם נחא לפ"י מה שמדליקין בליל כ"ה, דיש מקשין כיון שנחו בכ"ה הרי הדלקת המנורה היתה רק בערב שהוא ליל כ"ה (מלבד לדעת הרמב"ם שהדליקו גם ביום), כיון שעיקר תקנת ההדלקה הוא על נס ההצלה שהיה ביום כ"ה.

• עיין עוד הליכות שלמה מעולים חי' פרק ע"ז' אות ט.

שירת דברי יציב חלק אורח חיים סימן רפג

... אך ברוקח הלי' סוכות סי' רי"ט, והובא בא"ר סי' תרכ"ה וכן בשו"ת חתם סופר אר"ח סי' קפ"ה, ובדרשות ח"ס לסוכות משנת תקצ"ג ובכמ"ק, וז"ל על אותן סוכות היה אומר ר"א סוכות ממש ור"ע אומר ענני כבוד היו, וי"מ כשצרו על ארץ האמורי של סיחון ועוג ועל כרכים שבארץ כנען אז ישבו ישראל בסוכות וכי', וכל זמן שלא כבשו וחילקו קודא יציאת מצרים וכי' עיישה, הרי שעיקר תג הסוכות נקבע לנצחון המלחמה בכיבוש הארץ, וא"ש לדעת הרמב"ם שגם בתנוכה הוי החיוב משתה ושמחה לזכר מה שגברו מלכות בית חשמנאי ונצחום ודו"ק.

ועיין ברוקח סי' רכ"ה, שסמך הכתוב שמן נרות לסוכות מה סוכות חי' ימים אף חנוכה חי' ימים עיין שם, ובערך השולחן סי' תר"ע ס"ה מספר חשמנאי